

Николай Жечев

Институт за исторически изследвания, БАН

nikolayzhechev29@gmail.com

Неизвестно стихотворение на Васил Друмев за Христо Ботйов?

Nikolay Zhechev

Institute for historical studies, BAS

nikolayzhechev29@gmail.com

Unknown poem by Vasil Drumev about Hristo Botev

Abstract

The paper presents an unpublished poem by the prominent Bulgarian writer and public figure from the second half of the 18th century Vasil Drumev (Metropolitan Kliment of Turnovo) dedicated to the great poet and revolutionary man Hristo Botev. The manuscript was found in the archive of Nikola Mihov and raised many questions about the author, the time when it was written and so on. To some of these questions, the paper searches the answers.

Keywords: Vasil Drumev, Hristo Botev, unpublished, authorship

В личния архивен фонд на покойния голям български учен-библиограф, икономист и статистик акад. Никола В. Михов (1877-1962), съхраняван в Българския исторически архив при Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий,” се намира препис на стихотворение, посветено на Христо Ботйов. Като негов автор е отбелязан В. Друмев, а под него в скоби е написано – Климент, т.е. ясно е, че в случая става въпрос за творба на известния възрожденски просветен и културен деец, повествовател и драматург Васил Друмев (1840 -1901), който от 1873 г. приема монашество звание под името Климент, служи като епископ и викарий на Русенския митрополит, а след Освобождението е Търновски митрополит и виден общественик (бил е за кратко време министър и министър-председател на България – през 1879-

1880 и 1886 г.) Преписът на това стихотворение е сред подобни преписи на стихове, мисли и пр. от други автори. За някои от тях е посочено, че са правени през 1894 г., (когато Н. Михов е ученик в Габровската гимназия), а други са правени от неговия брат Михаил. Ето и текста на въпросното стихотворение:

ХРИСТО БОТЕВ

В. Друмев

(Климент)

Ботев! О, велик си ти за нас!

Чудни и славни са твоите дела.

Песни, химни, хвалби и венци

Ще се пеят, ще се плетат всегда

За теб навред по наща рай земя.

Ботев! С трепет стоя пред твоя лик

И благовея, бледнея, падам на колене.

О, Ботев! О, герой на подвиг велик.

Ти страда и като мъченик умря

За България, свещената ти земя.

Ботев! С кръвта си свята и безцветна

Запечати при Веслец – всичко писа.

О! Ботев душа и планина

За България радостно ти прие смъртта

И затуй ще ти се слави паметта.

Потомство пред паметта свящерна

На огнения деец, Българский Мацини

Трепери, бледней и благоговея,

Кланяй се и падай на колене,

Венци плети, химни и песни пей.

Исторйо, ти много ще се чудии

Какво име Ботеву да дадеш

С какви венци да го украсиш.

Българйо, такъв патриот

Такъв син скъп ще ли да родиш?¹

¹ НБКМ-БИА, ф. 627, а.е. 1, л. 3-4.

За жалост преписвачът на горното стихотворение не е посочил източника, откъдето го е преписал – дали става въпрос за печатан екземпляр или пък за някакъв ръкопис. Тъй като в съществуващите засега подробни библиографии за литературата, посветена на Хр. Б. няма отбелязано подобно стихотворение с автор Васил Друмев, а в няколкократно издаваните съчинения на Васил Друмев през различно време не са помествани негови стихотворения, може да се предположи, че младият тогава Никола Михов е правил преписа си или от друг ръкопис, или от някакво малко местно издание, което не е било известно на съставителите на днешните библиографии за Хр. Б. Така или иначе мисля, че нямаме основание да се съмняваме в добросъвестността на ученика – бъдещия авторитетен и прецизен библиограф Н. Михов, когато е правил този препис и в това, че точно е посочил автора на стихотворението. Затова задача на бъдещи проучвания е да се търси източника на тази творба (отпечатан или ръкописен), тъй като тя е свързана с името на един от големите български творци и дейци от втората половина на XIX в., а е посветена на великия поет и революционер Хр. Ботйов.

Известни податки, че В. Друмев е писал и поетически творби се съдържат в кратките съобщения, които някои автори от началото на изминалия XX в. обнародват в публикациите си. Така например известния български етнограф и книжовник Димитър Маринов в голямата си книга, посветена на Стефан Стамболов и отпечатана през 1909 г. пише за Васил Друмев:

„Той беше повече светско отколкото духовно лице. Политиката и любовните страсти вълнуваха неговата иначе добра душа. Когато в 1893 г. тълпата в Търново нападна владишкия дом, та го извади от митрополията и разпиляха книгата му, в ръцете на едно лице бяха паднали два вързопа: един от тетрадки, а друг от писма.

В тетрадките бяха неговите литературно-поетически произведения: сонети, балади и други стихотворения. В сонетите бяха възпети хубостите на няколко жени – и то с такова художество и сладострастие, което издаваше неговия силен поетически талант, но в същото време и неговата силна страст...

Мисля, че съчиненията му се повърнаха, а той ги изгори, за да не бъдат достояние на публиката и да се не узнае, че митрополит Климент, наместо духовни проповеди, съчинявал е любовни стихотворения.”²

² Маринов, Д. Стефан Стамболов и новейшата ни история. (Летописни спомени и очерци), С., 1909, 125-126. Според П. Ст. Петков „много е вероятно въпросните писма и любовни сонети, за които наемква Д. Маринов, да са писани по времето, когато В. Друмев не е бил още духовно лице” (Петков, П. Климент Браницкий и Търновски. Архиепифан и държавник (1878-1901), В. Търново, 2000, 308-309).

Години по-късно и проф. Г. Ст. Пашев, под чието редакторство излиза обемист двутомник със съчиненията на Васил Друмев, отбелязва в бележките си, когато говори за намерените в архива на писателя-църковник откъси от разкази и повести:

„Освен тия откъслечи и поместените две повести и драмата Иванко, според думите на негови близки, Друмев е писал и стихове. За тетрадки, изпълнени със стихове говори и Д. Маринов. Къде са тия стихотворения – нищо не се знае. Засега с положителност може да се говори, че на Друмева принадлежи песента, съчинена от него по случай заточението на българските владци в 1861 г., която песен бързо се разпространила на времето си и дълго след това се е пяла.“³

Че и след приемането на духовен сан В. Друмев е продължил да твори литературни произведения, говори и следният факт, разказан от негови съвременници. При една среща на учители от Търновския край с митрополит Климент, станала в кабинета му в митрополията, от гостите му бил зададен въпроса: „Ваше первосвещенство. Вие сте човек на науката и поезията... Знаем, че нещо пишете, но нищо още не издавате. Защо ли това?“ Тогава митрополит Климент им показал пълна ракла с ръкописи и казал: „Ето моите трудове, моите наследници. Когато мен няма да ме има на лицето на земята, те ще останат да говорят за мене.“ И по-нататък авторът на тази публикация, като споменава за извършения скоро след това арест на владиката, допълва: „писмата му взеха, а ръкописите изгориха....“⁴

За връзките и взаимоотношенията между В. Друмев и Хр. Ботйов се знае фактически твърде малко. Доколкото ми е известно досега на тази тема не е посвещавано специално изследване. Личното им познанство, макар и само по име, може би датира още по време на учението им в Одеса. Макар да има разлика във възрастта им, (първият пристига в Одеса още през 1858 г. и пребивава там с прекъсване до 1865, а вторият е в големия черноморски град от 1863 до 1866 г.), те, като твърде изявени личности сред българската

³ Съчинения на митрополит Климент Търновски (Васил Друмев), под ред. на Г. Ст. Пашев. Т. I. Повести, разкази и драми. С., 1926, 603-604. В своя статия, публикувана няколко години преди това същият автор говори за загубени или унищожени повести, романи, драми и стихове на В. Друмев (вж. сп. Развитие, г. II, 1919, кн. XI-XII, 362-363). През този период и друг изследовател на живота и делото на В. Друмев – акад. Юр. Трифонов, като се спира на случая с погрома над митрополията в Търново и изземванията на негови книжа и ръкописи, пише: „При тия именно претърсвания ще да са липсвали някои поетически произведения на Климента, за които роднините му твърдят, че са били свършени.“ (вж. Трифонов, Юр. В. Друмев – Климент Браницки и Търновски. Живот, дейност и характер. С., 1926, с. 163).

⁴ Хранов, В. Имал ли е митрополит Климент – Васил Друмев унищожени ръкописи? – в. Час, бр. 176, 1 октомври 1909, с. 2.

учаща се общност там, вероятно са узнали нещо за себе си. Но несъмнено истинското им запознанство ще е станало няколко години по-късно, когато и двамата изявени творци в новобългарската литература се озовават в румънския крайдунавски град Браила, важно средище на многохилядна и активна българска преселническа общност. В. Друмев е учител и директор на българското училище в града от края на 1870 до началото на 1873 г., а от 1869 г. е съосновател и един от тримата действителни членове, а по-късно деловодител и фактически ръководител на Българското книжовно дружество (БКД, чието седалище е в града) до средата на 1873 г., когато се посвещава на църковно поприще и напуска Браила. Хр. Ботйов пък е бил в града през 1868 г. за по-кратко време, но се установява там през пролетта на 1871 за по-продължително време – до пролетта на следната 1872 г., когато е арестуван и отведен във Фокшанския затвор.

Въпреки че Хр. Ботйов е вземал участие в работата на някои годишни събрания на БКД и оценявал по принцип положително ролята му в българския културен живот, той имал твърде критично отношение към неговото устройство и дейност, а особено отрицателно се отнасял към личността и поведението на първия му деловодител Васил Д. Стоянов.⁵ По-сдържани са неговите оценки за В. Друмев като един от действителните членове, а по-късно и като деловодител на БКД, или по-точно е да се каже, че такива по същество липсват. Името на В. Друмев е споменато 1-2 пъти в отделния лист, който Хр. Б. издава през средата на 1871 г. под надслов „Причини за неуспеха на Българското книжовно дружество”, но и там критическото острие е насочено преди всичко към Васил Стоянов.

Преди близо 70 години проф. Г. Ст. Пашев преразказва в печата спомени на жител на Браила за дружески отношения между В. Друмев и Хр. Ботйов.⁶ Ето текста, които ни интересуват в случая:

„През 1917 г., когато бях на позиция около „Голяма Яребична” получих писмо от Браила. Моят брат ми предаваше подробно срещата с човек, който е бил близък на хазяина на Васил Друмев (митрополит Климент). От тоя хазяин на Друмева той бил чул, че Ботев е идвал много често вечерно време при Друмева, с когото продължително беседвал. Най-много той обичал да слуша Друмева да свири

⁵ Вж. по-подробно по този въпрос Трайков, Н. Ботев и Българското книжовно дружество. Първите стъпки на Книжовното дружество и революционната емиграция. – В: Христо Ботев. Сборник по случай сто години от рождението му. С., 1949, 226-321.

⁶ Пашев, Г. Ст. Христо Ботев. - Църковен вестник, № 3-4, 25 януари 1949, 8-9. Опитите ми да издира личен архив на проф. Г. Ст. Пашев и евентуално да се запозная по-подробно с цитираното писмо на брат му и на други документи от този род, засега не са дали резултат.

на флейта. Седнали във вѐн пред къщицата те прекарвали цели часове. Друмев свирел, а Ботев унесено слушал... Известно е, че Друмев е наистина свирел много добре на флейта. Ботев се е вдавал цял на настроенята, пробудени от музиката и дълго не мръдвал от мястото си. По цели часове Ботев просидявал мълчишком при Друмева, унесен в мисли.”

Ако се доверим на изнесените по-горе факти, за жалост разказани не от първоизточника, а чрез посредничеството на втори и трети лица, следва да направим извода, че между Друмев и Ботйов е съществувало близко приятелство по време на съвместното им пребиваване в Браила. Следва и резонен въпрос - имало ли е основа за такава дружба? Разсъждавайки върху този въпрос същият автор (Г. Ст. Пашев) отбелязва в цитираната по-горе статия:

„Дружбата между Ботева и Друмева заслужава голяма внимание. По-грижливите изследвания на този въпрос биха открили много интересни неща, а също биха обяснили известни симптоми на поврат в някои от предишните убеждения на Ботева. Трябва да се признае, че, макар и твърде подчертан и издържан в някои отношения, Ботев е бил в процес на оформяване и вътрешно съгласуване на мисли, чувства и дела и че в това отношение не може да се не признае известно влияние на Друмева върху него. Нали Друмев бе един от певците на свободата... Нали той тъй хубаво и убедително разкри радостта и светлината на свободата и като съзнание и като душевно, вътрешно изживяване... Но искам да вярвам, и имам известно основание да твърдя, че Друмев и Ботев са в близки връзки и на чисто революционна почва. Протоколите от тайния революционен комитет в Браила като че ли свидетелствуват за това.”⁷

Без да влизаме в подробни фактологически изложения може да се добави също, че дотогавашната биография на В. Друмев - имам предвид участието му в освободителните борби, засвидетелствано най-вече по време на Първата българска легия в Белград, народополезната му учителска дейност в Браила и публицистиката му в печата в защита на напредничавите просветителни и културни стремления на съотечествениците му, участието му в театралния живот на българската общност в Браила, (в който непосредствено се е включвал и Хр. Б.), както и неговите отпечатани вече и твърде популярни писателски творби, повече предполагат и обуславят, отколкото да отричат подобна близост между двамата. Но разбира се тези въпроси налагат по-задълбочено и аргументирано проучване и изясняване в бъдеще, което не е

⁷ За жалост авторът не посочва къде се съхраняват тези документи и ползвал ли ги е непосредствено.

предмет на настоящата публикация. Нашата задача в случая е да обърнем внимание върху горното стихотворение, което е сочено като дело на Васил Друмев, и да го направим достойние на обществеността, като част от поетическото му творчество, което засега остава все още неиздирено и непознато. От друга страна, настоящата публикация цели да подтикне съответните специалисти да оценят както художествените качества на въпросното стихотворение, да се изкажат за неговата автентичност и историческа стойност и изобщо да се изясни по-обстойно и документирано връзката между Васил Друмев и Христо Ботйов.

Използвана литература

НБКМ-БИА, ф. 627, а.е. 1, л. 3-4.

Маринов, Д. Стефан Стамболов и новейшата ни история. (Летописни спомени и очерци), С., 1909, 125-126.

Marinov, D. Stefan Stambolov i noveyshata ni istoriya. (Letopisni spomeni i ocherts), S., 1909, 125-126.

Пашев, Г. Ст. Христо Ботев. - Църковен вестник, № 3-4, 25 януари 1949, 8-9.

Pashev, G. St. Hristo Botev. - Tsarkoven vestnik, № 3-4, 25 yanuari 1949, 8-9.

Петков, П. Климент Браницкий и Търновски. Архиерей и държавник (1878-1901), В. Търново, 2000, 308-309.

Petkov, P. Kliment Branitskiy i Tarnovski. Arhierey i darzhavnik (1878-1901), V. Tarnovo, 2000, 308-309.

Съчинения на митрополит Климент Търновски (Васил Друмев), под ред. на Г. Ст. Пашев. Т. I. Повести, разкази и драми. С., 1926, 603-604.

Sachineniya na mitropolit Kliment Tarnovski (Vasil Drumev), pod red. na G. St. Pashev. T. I. Povesti, razkazi i dramy. S., 1926, 603-604.

Трайков, Н. Ботев и Българското книжовно дружество. Първите стъпки на Книжовното дружество и революционната емиграция. – В: Христо Ботев. Сборник по случай сто години от рождението му. С., 1949, 226-321.

Traykov, N. Botev i Balgarskoto knizhovno druzhestvo. Parvite stapki na Knizhovnoto druzhestvo i revolyutsionnata emigratsiya. – V: Hristo Botev. Sbornik po sluchay sto godini ot rozhdenieto mu. S., 1949, 226-321.

Трифонов, Юр. В. Друмев – Климент Браницки и Търновски. Живот, дейност и характер. С., 1926, с. 163.

Trifonov, Yur. V. Drumev – Kliment Branitski i Tarnovski. Zhivot, deynost i harakter. S., 1926, s. 163.

Хранов, В. Имал ли е митрополит Климент – Васил Друмев унищожени ръкописи? – в. Час, бр. 176, 1 октомври 1909, с. 2.

Hranov, V. Imal li e mitropolit Kliment – Vasil Drumev unishtozheni rakopisi? – v. Chas, br. 176, 1 oktombri 1909, s. 2.